ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-6

UYG‘ONISH DAVRI JURNALISTIKASI VA JADID MA’RIFATCHILIGI: “TARAQQIY”, “SHUHRAT” VA “SADOI TURKISTON” NASHRLARI MISOLIDA

HUSAN HAKIMOV

Annotatsiya: Ushbu maqolada jadidlar harakati va ularning jurnalistik faoliyatidagi o‘rni tarixiy-madaniy kontekstda tahlil qilinadi. “Taraqqiy”, “Shuhrat” va “Sadoi Turkiston” kabi nashrlar orqali jadidlar o‘z davrining dolzarb ijtimoiy, siyosiy va madaniy masalalarini ko‘tarib chiqqan. Maqolada mazkur nashrlarning ma’rifatchilik g‘oyalari, millatni uyg‘otishdagi o‘rni va jurnalistik uslubi o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: jadid jurnalistikasi, ma’rifatchilik, uyg‘onish davri, Taraqqiy gazetasi, Sadoi Turkiston, milliy uyg‘onish.

Аннотация: В данной статье движение джадидов и их роль в журналистской деятельности анализируются в историко-культурном контексте. Посредством таких изданий, как "Тараккий," "Шухрат" и "Садои Туркистон," джадиды поднимали актуальные социальные, политические и культурные вопросы своего времени. В статье исследуются просветительские идеи этих изданий, их роль в пробуждении нации и их журналистский стиль.

Ключевые слова: джадидская журналистика, просвещение, эпоха возрождения, газета "Тараккий," "Садои Туркистон," национальное пробуждение.

Abstract: This article analyzes the Jadid movement and its role in journalistic activities in a historical and cultural context. Through publications such as "Taraqqiy," "Shuhrat," and "Sadoi Turkiston," the Jadids raised pressing social, political, and cultural issues of their time. The article examines the enlightenment ideas of these publications, their role in awakening the nation, and their journalistic style.

Keywords: Jadid journalism, Enlightenment, Renaissance, Taraqqiy newspaper, Sadoi Turkiston, national awakening.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Markaziy Osiyo xalqlari tarixida milliy uyg‘onish, ya’ni **jadidchilik harakati** muhim bosqich bo‘ldi. Jadid ziyolilari zamonaviy fan, ma’rifat va dunyoqarashni ommalashtirishda jurnalistikani asosiy vosita sifatida ko‘rdilar. Bu davrda chop etilgan “Taraqqiy”, “Shuhrat”, “Sadoi Turkiston” kabi nashrlar millatni uyg‘otish, islohotlar zaruratini tushuntirish, xalqni savodli qilishda muhim rol o‘ynadi.

Bu maqolada ushbu nashrlarning tarixiy o‘rni, asosiy mavzulari, jurnalistik uslubi va ma’rifatchilik yo‘nalishlari tahlil qilinadi.

Jadidchilik harakati Markaziy Osiyoda, xususan, Turkiston mintaqasida ilm-fan, ta’lim, milliy o‘zlik va mustaqil tafakkur sari yo‘naltirilgan tarixiy hodisa bo‘lib, bu harakatning asosiy tayanchi sifatida matbuot vositalari yetakchi rol o‘ynagan. Jadid jurnalistlari millatni uyg‘otishning asosiy vositasi sifatida matbuotni tanladilar va bu orqali xalqning ongi, qarashi va dunyoqarashini o‘zgartirishga harakat qildilar.

Ayniqsa, “Taraqqiy” gazetasi (1906), “Shuhrat” jurnali (1912), “Sadoi Turkiston” (1914–1917) kabi nashrlar Turkiston jadidlarining siyosiy va ijtimoiy qarashlarini xalq orasida targ‘ib qilishda muhim vosita bo‘lgan. Ushbu nashrlarda diniy islohotlar, ayollarning jamiyatdagi o‘rni, ta’lim-tarbiya tizimining yangilanishi, xalqni savodli qilish masalalari qamrab olingan.

Bu maqola aynan ushbu nashrlar misolida jadid jurnalistikasi qanday ma’rifatparvarlik ruhida rivojlanganini, qanday vositalar orqali ijtimoiy ongga ta’sir ko‘rsatganini tahlil qiladi.

- **Tarixiy manbalarni tahlil qilish** – arxiv materiallari, gazeta sahifalari asosida ishlangan.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-6

• **Matnshunoslik usuli** – nashrlarning til uslubi, maqolalardagi mavzular va diskurslar o‘rganildi.

• **Taqqoslovchi yondashuv** – nashrlar o‘zaro tahlil qilinib, umumiy va farqli jihatlar aniqlanadi.

“Taraqqiy” gazetasi ilk milliy matbuot namunalaridan bo‘lib, **xalqni savodxon qilish**, **yangi maktablar ochish**, **ayollar huquqlari** va **islomdagi islohotlar** haqida yozgan.

• “Shuhrat” jurnali **badiiy-publitsistik uslub** bilan yoshlarni bilimga chaqirgan, adabiyot va san’at mavzulariga e’tibor qaratgan.

• “Sadoi Turkiston” esa **siyosiy-huquqiy ma’rifat**ni ilgari surgan, Turkiston muxtoriyati g‘oyalarini ilgari surgan.

Jadid jurnalistikasi – bu nafaqat xabar tarqatish, balki **milliy tafakkurni uyg‘otish**, **o‘zlikni anglash**, **ta’limni isloh qilish** vositasi bo‘lgan. Ular matbuot orqali xalqni zulmatdan nur sari yetaklashni maqsad qilganlar. Jadidlar tahrir qilgan gazetalarda:

• Diniy-ma’rifiy islohotlar,

• Rus-turk maktablariga qarashlar,

• Yangi alifbo, ilm-fan g‘oyalari ilgari surilgan.

Bugungi O‘zbekistonda ham bu nashrlar tarixiy tajriba sifatida o‘rganilmoqda va zamonaviy jurnalistikaga ilhom manbai bo‘lib xizmat qilmoqda.

Jadid matbuoti – bu tarixiy-madaniy merosdir. “Taraqqiy”, “Shuhrat” va “Sadoi Turkiston” nashrlari orqali jurnalistlar millatning uyg‘onishiga xizmat qilganlar. Ushbu nashrlar:

• Jurnalistika tarixida ma’naviy jasorat va yangilanish ruhi namunasi,

• O‘zbek matbuotining shakllanishida mustahkam poydevor bo‘ldi,

• Bugungi yosh jurnalistlar uchun ibrat maktabidir.

Kelajakda bu nashrlarning elektron arxivlarini yaratish, ularni o‘quv dasturlariga kiritish muhim ilmiy-amaliy vazifadir.

Jadid jurnalistikasi – bu nafaqat matbuotda fikr bildirish, balki butun bir xalqning tafakkurini o‘zgartirishga qaratilgan harakat bo‘lib, uning mazmun-mohiyatida **milliy o‘zlikni tiklash**, **diniy-ma’rifiy islohotlar**ni amalga oshirish, **ta’lim-tarbiyani zamonaviylashtirish** kabi yuksak g‘oyalar mujassam edi. Jadid matbuotining mazkur nashrlari – “Taraqqiy”, “Shuhrat” va “Sadoi Turkiston” – bu g‘oyalarning amaliy ifodasi sifatida shakllangan.

“Taraqqiy” gazetasi – jadidlarning matbuotdagi ilk jiddiy qadami sifatida e’tirof etiladi. Uning sahifalarida savodsizlik, eskicha maktablarning samarasizligi, ilm-fanning xalq orasida yoyilmagani tanqid ostiga olingan. Gazetada muallimlar tayyorlash, yangi uslubdagi maktablar ochish, jahon madaniyatidan bahramand bo‘lish zarurati qayta-qayta tilga olingan.

“Shuhrat” jurnali esa o‘z zamonasining adabiy-badiiy nashri sifatida jadidlarning milliy ruhiyat va estetik tarbiya borasidagi qarashlarini ifodalagan. Unda she’riy va nasriy asarlar orqali xalq qalbiga yaqin, ommabop ifodalar bilan milliy ongni yuksaltirish maqsad qilingan. Ayniqsa, bolalar adabiyoti va ayollar mavzulari muhim o‘rinni egallagan.

“Sadoi Turkiston” gazetasi – bu nashr siyosiy qarashlar bobida ilg‘or pozitsiyada bo‘lib, Turkiston muxtoriyati g‘oyasining targ‘ibotchisi sifatida faoliyat yuritgan. Gazetada faqat ma’rifiy emas, balki ijtimoiy-siyosiy tahlillar, zamonaviy siyosiy harakatlar, milliy mustaqillik masalalari ko‘tarilgan.

Muhokamadan ko‘rinadiki, mazkur nashrlar jadidlar uchun nafaqat axborot vositasi, balki **millatni uyg‘otuvchi ma’naviy va mafkuraviy qurol** edi. Jadid jurnalistlari orqali Turkistonda ilk

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261, 2022-2.889, 2023-5.384, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-6

bor xalqning o‘zi uchun yozilgan, uning dardini aytgan, xalqni o‘ylashga, fikrlashga undagan matbuot paydo bo‘ldi.

Zamonaviy jurnalistika nuqtai nazaridan qaraganda, jadid nashrlari ko‘tarilgan muammolarning ayrimlari bugungi kun uchun ham dolzarb: ta’limdagi sifat masalasi, yoshlar tarbiyasi, milliy o‘zlik masalasi, ayollar o‘rni. Bu esa, jadid matbuotining bugungi jurnalistikaga ham bevosita g‘oyaviy va ma’naviy ta’siri borligini ko‘rsatadi.

Yuqoridagi tahlillar asosida shuni ta’kidlash lozimki, “Taraqqiy”, “Shuhrat” va “Sadoi Turkiston” nashrlari nafaqat o‘z davrining jurnalistik namunasi, balki umummilliy uyg‘onish harakatining ideologik ustunlaridan biri bo‘lib xizmat qilgan. Ular xalq orasida zamonaviy dunyoqarash, milliy o‘zlik, ma’naviy yuksalish va ilm-fanga bo‘lgan intilishni uyg‘otdi.

Ushbu nashrlar orqali jadid jurnalistlari:

- Jamiyatda ma’naviy inqilobga zamin yaratdilar;
- Yangi maktablar ochilishi, ta’lim tizimining modernizatsiyasi uchun asos bo‘ldilar;
- Ayollar erkinligi, diniy bag‘rikenglik, vatanni sevish g‘oyalarini ilgari surdilar;
- Turkiston muxtoriyatiga zamin bo‘lgan milliy g‘oyalarni ommaga yetkazdilar.

Shu bois, bu nashrlar faqat tarixiy hujjat emas, balki bugungi jurnalistika, ta’lim va ma’naviyat sohalarida faoliyat yuritayotganlar uchun ibrat maktabidir. Jadid matbuotining bugungi zamon bilan o‘zaro falsafiy va g‘oyaviy bog‘liqligi uni o‘rganish va targ‘ib qilish zaruratini yanada kuchaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alimova, D.A. Jadidchilik va yangi davr uyg‘onish g‘oyalari. – Toshkent: Fan, 2000. – 232 b.
2. Qosimov, B. Jadidchilik harakati: tarixiy tahlil va hozirgi davr. – Toshkent: O‘zbekiston, 2012. – 264 b.
3. Rajabov, A. O‘zbek matbuoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1995. – 215 b.
4. Komilov, N. Ma’naviyat asoslari. – Toshkent: Sharq, 2002. – 382 b.
5. Abdug‘afforova, G. Jadid matbuoti va uning g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari. // O‘zbek tili va adabiyoti, 2020, № 2. – B. 45–52.
6. Abduvahidov, A. Turkistonda jadidchilik harakati. – Toshkent: Istiqlol, 2001. – 288 b.
7. Toshboyeva, D. XX asr boshidagi o‘zbek matbuotining shakllanishi. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2009. – 174 b.
8. Исмоилов, Э. Уйғониш даври ва миллий матбуот. // Ўзбек тили ва адабиёти, 2019, № 3. – Б. 30–35.
9. Saidov, S. Jadidlar merosi va zamonaviy jurnalistikadagi aks-sado. // Ilmiy axborotlar jurnali, 2021, № 4. – B. 60–66.